

VERGİ UYUMUNUN ARTTIRILMASINA YÖNELİK BİR ÖNERİ: KİSMİ TAHSİS UYGULAMASI¹

Furkan BEŞEL²

Kadriye İZGİ ŞAHPAZ³

Öz

Kayıtdışı ekonomi günümüzde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde sosyal, ekonomik, mali ve politik yönleri ile üzerinde durulan önemli bir sorundur. Mükelleflerin vergi uyumunun düşük olması, ekonomik faaliyetlerini kayıtdışına yönlendirmelerine neden olmaktadır. Türkiye de uzun yıllardır bu sorunla karşı karşıyadır ve kayıtdışının kayıt altına alınması yönünde çeşitli politikalar geliştirilmektedir. Bu bağlamda kayıtdışı ekonominin azaltılmasına yönelik alınan önlemlerin etkinliğinin, var olan önlemleri güçlendirecek politikaların ve daha önce denenmemiş projelerin tartışılması gündeme gelmektedir. Bu çalışmada, mükelleflerin ödedikleri gelir vergilerinin çok az bir miktarının kendi seçecekleri ve dini inançlarını, siyasi görüşlerini, kültürel yaşamlarını destekleyecek kamuya yararlı dernek ve vakıflara, sivil toplum kuruluşlarına, dini kurumlara ve siyasi partilere tahsis edilmesi önerilmekte ve böylece mükelleflerin vergi uyumları artırılarak kayıtdışı ekonominin de azaltılması öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Vergi Uyumu, Kayıtdışı Ekonomi, Kısmi Tahsis

A SUGGESTION FOR INCREASING TAX COMPLIANCE: PARTIAL ALLOCATION APPLICATION

Abstract

Nowadays the shadow economy is an important problem that is being addressed both in developed and developing countries with its social, economic, financial and political aspects. The low tax compliance of taxpayers causes their economic activities to lead shadow economy. Turkey has been facing this problem for many years and various policies are being developed to record the shadow economy. In this context, the effectiveness of the measures to reduce the shadow economy, the policies to strengthen the existing measures, and the unprecedented projects are on the agenda. In this study, it is proposed that a very small part of the income tax paid by the taxpayers should be allocated to the public interest beneficiary associations and foundations, NGOs, religious institutions and political parties that will support their religious beliefs, political views and cultural life and thus the tax compliance of the taxpayers should be increased and shadow economy can be decreased.

Key Words: Tax Compliance, Shadow Economy, Partial Allocation

¹ Bu çalışma T.C Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından düzenlenmiş “Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadelede Etkinliğin Artırılması” başlıklı ödüllü proje yarışmasına sunulan çalışmanın gözden geçirilmiş, genişletilmiş ve güncellenmiş tam metnidir.

² Yrd.Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi, SBF, Maliye Bölümü, fbesel@sakarya.edu.tr

³ Arş.Gör.Dr., Sakarya Üniversitesi, SBF, Maliye Bölümü, kadriyeizgi@sakarya.edu.tr

1.Giriş

Devletin faaliyetlerini gerçekleştirebilmesi ve varlığını sürdürebilmesi açısından egemenlik yetkisini kullanarak elde ettiği gelirler arasında vergiler en büyük paya sahiptir. Bu da vergiyi, devletler için vazgeçilemez bir gelir kaynağı haline getirmiştir. Bu nedenle, vergilerin en etkin şekilde toplanabilmesi ve vergilerden beklenen başarının elde edilebilmesi için devletlerin elde ettiği vergiler kadar, elde edilmesi gerektiği halde toplayamadığı vergilerin nedenlerini de başarılı bir şekilde tespit etmesi ve bu tespitler doğrultusunda politikalar geliştirmesi kaçınılmazdır. Bu noktada mükelleflerin vergiye uyumu ve kayıtdışılığın azaltılması önem arz etmektedir.

Yakın tarihe kadar kayıtdışılığı azaltmak amacıyla alınması gereken önlemler konusunda literatür tarandığında denetimlerin artırılması, cezaların arttırılması ve uygulanması, vergi oranlarının azaltılması gibi teknik ve idareden kaynaklanan sorunlara yönelik çözüm yolları dikkat çekmektedir. Bu durum vergilerden en etkin şekilde gelir elde edebilmek için bireyleri vergi ödemeye teşvik edecek ya da vergi kaçırmaktan alıkoyacak yaptırımların; vergi oranları, denetlenme olasılığı, yakalanma ve cezalandırılma riski gibi ekonomik faktörler ile sağlanacağını savunulmasından kaynaklanmaktadır.

Son yıllarda ise vergi mükelleflerinin yasal ve ekonomik dışsal yaptırımların etkisi ile vergi yükümlülüklerini yerine getirecekleri teorilerinin yanı sıra yapılan araştırmalar, vergi denetimleri ve cezalarının bireylerin vergilerini ödemeye zorlayacak yeterlilikte olmadığı durumlarda dahi düzenli olarak vergisini ödediğini göstermektedir. Bu durum hem idareyi hem de akademisyenleri bireyleri vergi ödemeye teşvik edecek, mükelleflerin vergi uyumunu arttıracak yasal ve ekonomik dışsal yaptırımların haricinde içsel yaptırımları da araştırmaya yöneltmiştir.

Bu nedenle bu çalışmada vergi sisteminin mali anlamda başarılı olması ve vergi gelirlerinin arttırılabilmesi için mükelleflerin kendi rızaları ile vergi ödeme arzularını ifade eden vergi uyumlarının yükseltilmesi dikkate alınmıştır. Bu doğrultuda mükelleflerin ödedikleri gelir vergilerinin çok az bir miktarının kendi seçecekleri ve dini inançlarını, siyasi görüşlerini, kültürel yaşamlarını destekleyecek dernek ve vakıflara, sivil toplum kuruluşlarına, dini kurumlara ve siyasi partilere tahsis edilmesi önerilmekte ve böylece bireylerin vergi uyumlarının arttırılabileceği öngörülmektedir. Böylece bireyler gelir vergilerini öderken dolduracakları beyannamede yer alan bu kurum ve kuruluşları tıkladıklarında ödedikleri gelir vergisinin cüzi bir miktarının kendi istedikleri ve kendi dini inancını, siyasi görüşünü ve sosyal yaşamını destekleyen kurum ve kuruluşlara aktarılacağını bilmesi bireylerin vergilerini daha istekli ödemelerini sağlayabilecektir.

Bu uygulamaya göre örneğin bir gelir vergisi mükellefinin Hayvanları Koruma Derneği'ne üye olduğunu, ödediği verginin cüzi bir miktarının bu derneğe aktarılmasını istediğini ve beyannamesinde bunu belirttiğini varsayalım. Bu birey

vergisini hesaplayıp beyannamesini düzenlediğinde ve vergisi tahsil edildiğinde ödediği verginin cüzi bir miktarının bu derneğe aktarılacağını bilmesi bireyin vergiye uyumunu arttıracak ve aynı zamanda bireyin devletin yaptığı harcamaları denetlemesine olanak sağlayacaktır. Bu durum devletin yapmış olduğu harcamaların vatandaş tarafından takip edilmesini ve devlet harcamalarının şeffaflaşmasını sağlayacaktır.

Vergi uyumu da dikkate alındığında bireylerin vergi beyannamelerini yasalara ve yargı kurallarına uygun olarak zamanında hazırlaması ve teslim etmesi için bireylerin, ödediği verginin nerelere ve nasıl harcanacağını bilmesi ayrıca kendi dini, siyasi ve sosyal görüşünü yansıtacak kurum ve kuruluşların ödediği vergiler ile finanse edileceğine inanması mükellefin motivasyonunu arttıracaktır.

2. Teorik Çerçeve

1960'lı yıllardan itibaren başta batılı devletler olmak üzere “kayıtdışı ekonomi” ülkelerin ekonomik yapısına göre farklı biçimlerde ortaya çıkmış ve niteliklerine göre de farklı kavramlarla isimlendirilmiş⁴ ve tanımlanmıştır (Önder, 2000: 1). Genel anlamıyla kayıtdışı ekonomi kavramı; “gayri safi milli hasıla hesaplarını elde etmede kullanılan ve bilinen istatistiki yöntemlere göre tahmin edilemeyen gelir yaratıcı ekonomik faaliyetlerin tümü” (Derdiyok, 1993: 54) olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifade ile “kayıt dışı ekonomi ya hiç belgeye bağlanmayarak ya da içeriği gerçeği yansıtmayan belgelerle, gerçekleştirilen ekonomik olayın (alış/satış) devletten, alacaklılardan, kazanca katılan işçilerden vb. tamamen ya da kısmen gizlenerek, kayıtlı (resmi) ekonominin dışına taşınmasıdır” (Altuğ, 1994: 5).

Türkiye’de kayıtdışılığın boyutu konusunda da isimlendirilmesi ve tanımlanmasında olduğu gibi üzerinde uzlaşılan ortak bir rakam bulunmamaktadır. Bu durum Türkiye’ye özgü bir durum değildir; kayıtdışını ölçmeye yönelik çalışmalarda kayıtlı ve kayıtdışı ekonominin birbiriyle iç içe girmesi nedeniyle kayıtdışılığın boyutu tahmini olarak çeşitli yöntemlerle⁵ belirlenmeye çalışılmaktadır. Yapılan tahminler sonucunda Türkiye’de ekonomik faaliyetlerin önemli bir kısmının kayıtdışı olarak gerçekleştirildiği düşüncesi genel kabul görmektedir (Heper ve Ak, 2008: 279).

⁴ Gelişmiş ekonomiler başta olmak üzere, literatürde tartışılmakla beraber tüm dünyada kayıtdışı ekonomi kavramı; gayri resmi (unofficial), enformel ((informal), düzensiz (irregular), paralel (paralel), ikinci (second), yer altı (underground), yasadışı (illegal), gizli (hidden), görünmeyen (invisible), kayıtlı olmayan (unrecorded), ve gölge (shadow) ekonomisi gibi çok çeşitli adlar altında ve çok değişik yapılar içinde kullanılmaktadır. Birçok dilde en sık kullanılan terim ise kara (black) ekonomi terimidir (Çetintaş ve Vergil, 2003:16).

⁵ Kayıtdışılığın Boyutunu Ölçmeye Yönelik Tahminler için bkz: Coşkun Can AKTAN, “Vergi Dışı Piyasa Ekonomisi” içinde: Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi, editörler: Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici, İstiklal Y. Vural, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006b, s.207-211, Fatih SAVAŞAN, “Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi ve Vergi Kaybı Tahminleri”, 19. Türkiye Maliye Sempozyumu, 10-14 Mayıs, 2004, Antalya, s:54-59.

Ayrıca Türkiye’de ekonomik sorunlar içerisinde kayıtdışı ekonominin diğerlerine nazaran ayrı bir yeri ve önemi vardır. Kayıtdışı ekonominin nedenlerine ve sonuçlarına bakıldığında, diğer ekonomik sorunlardan etkilendiği ve bu sorunları etkilediği, son derece kompleks yapılı, bazen bağımlı bazen de bağımsız değişken bir olgu olduğu görülmektedir. Ekonomik faktörler dışında sosyal, psikolojik, siyasi ve ahlaki faktörlerle yakın ilişki içinde olduğu bilinen kayıtdışı ekonomi, teorik çapta birçok çözüm önerileri sıralanan fakat bir türlü ortadan kaldırılamayan bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Türkey, 2008: 1).

Bu çalışmada, Türkiye’nin uzun zamandır karşı karşıya kaldığı kayıtdışı ekonomi problemi ve bu problem ile mücadele konusunda geliştirdiği stratejik çaba da dikkate alınarak, bireyin vergi uyumunu arttırmak yoluyla kayıtdışılığın azaltılması politikası önerilmektedir.

Vergi uyumunu etkileyen birçok faktör olmasına karşın bunlar arasında sosyolojik ve psikolojik faktörlerin etki gücü daha ön plana çıkmaktadır. 1990’lı yıllardan itibaren ahlaki ve sosyal dinamikler de vergisel uyumu/ uyumsuzluğu etkileyen faktörler olarak modellere dahil edilmeye başlanmıştır (Andreoni vd., 1998: 852). Bu bağlamda vergi uyumunun arttırılması amacıyla elde edilen gelirlerden bir kısmının henüz beyan aşamasında iken bir takım kurum ve kuruluşlara aktarılması mükelleflerin vergi uyumunu arttıracak bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Sosyal ve kültürel yaşamda toplumun duyarlılığı düşünüldüğünde bu kurum ve kuruluşları üç grupta toplayabiliriz:

- Dernekler, Vakıflar ve Sivil Toplum Kuruluşları
- Dini Kurum ve Kuruluşlar
- Siyasi Partiler

Bu çalışmada toplumun tüm kesimlerini kapsayacak şekilde kısmi tahsis yoluyla vergi uyumunu arttıracak önerilerin sunulması ve böylelikle kayıtdışı ekonominin kayıt altına alınabilirliğinin sağlanması da amaçlanmaktadır. Bireylerin beyanname formu doldururken yapacağı gönüllü tercihle ödeyeceği verginin bir kısmını işaret edeceği kurum ve kuruluşlara aktarma imkânı elde etmesi vergisel uyumu artırabilir.

Ekonomik, mali, siyasi, kültürel ve sosyal amaçlarla kurulan ve çeşitli hedef kitlelerini bir araya getiren söz konusu kurum ve kuruluşların Türkiye’deki büyüklükleri, önemleri ve etkileri aşağıda açıklanmaktadır.

2.1. Dernekler, Vakıflar ve Sivil Toplum Kuruluşları (STK)

Sivil Toplum Kuruluşları: “Özel bireyler tarafından, gönüllülük ve rızaya dayalı olarak oluşturulan/kurulan, hükümetten/devletten bağımsız, ekonomik ilişkilerin baskısından da görece bağımsız, devletin keyfi müdahalesi ile karşılaşmadan, özgürce ve serbestçe faaliyet gösterebilen, bireyle devlet arasında yer alan; etnik,

dini, fikri veya hayri nitelikte ara yapılar, birlikler kompleksi” olarak tanımlanmaktadır (Acar, 2012: 27).

STK'nın kar amaçları yoktur, üyelerine ekonomik bir kazanç sağlama peşinde değillerdir. STK ortak çıkar ve toplumsal faydayı amaçlarlar. Bu özellikleri nedeniyle STK, herhangi bir konuda kamuoyu oluşturma yoluyla üyelerinin veya toplumun taleplerinin dile getirilmesini ve dikkate alınması sağlayabilirler ve siyasal değişimi kolaylaştırmada ve demokrasiyi sağlamlaştırmada etkin rol oynarlar (Acar, 2012: 36-38).

Türkiye’de bu amaçlarla oluşturulan Sivil Toplum Kuruluşları; vakıf statüsünde kurulmuş (Geleceğimizin Çocukları Vakfı (GCV), Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV) gibi), dernek statüsünde kurulmuş (AKUT Arama Kurtarma Derneği, Vergi Denetmenleri Derneği, İnsan Hakları Derneği gibi), sendikalar şeklinde kurulmuş (BELEDİYE-İŞ Türkiye Belediyeler ve Genel Hizmetler İşçileri Sendikası, DEMİRYOL-İŞ Türkiye Demiryolu İşçileri Sendikası gibi İşçi Sendikaları, İşveren Sendikaları, İşçi Federasyonları) ve meslek kuruluşları (Çevre Mühendisleri Odası, TMMOB Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği gibi odalar ve birlikler) adı altında faaliyet göstermektedir⁶.

T.C. İçişleri Bakanlığı’na bağlı Dernekler Dairesi Başkanlığı’na ait istatistiki verilere göre Türkiye’de kurulan toplam 279.816 dernek vardır ve bunların 109.930’u faal; 169.886’sı ise fesih dernektir. Bunların 390 tanesi ise kamu yararına çalışan dernek statüsündedir. Dernekler Dairesi Başkanlığı’na ait istatistiki veriler incelendiğinde 2004 yılında 69.824 faal dernek sayısı ve 5.3 milyon üye sayısının 2017 yılına gelindiğinde dernek sayısı açısından 100 bini aşması ve üye sayısı bakımından da 11 milyonu geçmesi önemli bir gelişime karşılık gelmektedir. Bu da ülkemizde dernek sayılarında sürekli bir artışın olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu dernekleri hedeflediği kitleler bazında incelediğimizde çeşitlilik gözlenmektedir. Bu derneklerin çocuklar, gençler, kadınlar, belli bir meslekte çalışan kişiler, engelliler, belli hastalığı olan kişiler, yoksullar ve tüm insanlar/insanlık gibi toplumun genelini oluşturan ve ortak özellikleri taşıyan kesimleri hedef aldıkları görülmektedir. Bu nedenle hem dernek sayılarındaki yıllar itibari ile artışı hem de toplumdaki her insanın içinde bulunduğu durumu temsil edecek özellikte olmaları bu dernekleri insanlar için özel ve önemli kılmaktadır⁷.

Aynı durum vakıflar için de geçerlidir. Vakıflar, tarih boyunca süregelen yardımlaşma ve dayanışma duygusunun kurumsallaşmış halidir. Vakıflar önceleri dini gayelerle tesis edilirken zamanla insani, medeni ve sosyal olmak üzere çeşitli kısımlara ayrılmıştır (Kazıcı, 1985: 44). Vakıflar birden fazla kuruluş amacına ve

⁶ Sivil Toplum Kuruluşları, <http://e-devlet-com.tr/gg/Sendikalar.htm> (Erişim tarihi: 17.03.2017).

⁷ Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, Dernekler Dairesi Başkanlığı, <https://www.dernekler.gov.tr/tr/Dernekleslemleri/istatistikler.aspx> (Erişim tarihi: 17.03.2017).

birden fazla hedef kitlesine sahiptir. Bu özellikleri ile vakıflar insanların din, dil, eğitim, sosyal ve kültürel özelliklerine hitap ederek toplumu temsil etmektedirler. Örneğin, cemaatlere ait hayır kurumu olarak kurulan 167 adet vakıf (Fener Rum Erkek Lisesi Vakfı, Bağımsız Türk Ortadoks Kiliseleri ve Patrikhanesi Vakfı, Antakya Rum Katolik Kilisesi Vakfı, Rumeli Hisarı Surp Sanduth Ermeni Kilisesi Vakfı...) vardır ve bunlar üyelerinin ve azınlık kesimin dini inançlarını, dini eğitimlerini ve kültürel hayatlarını yaşatmak amacıyla kurulmaktadır. Ayrıca 5.075 adet vakfın 1.000'i sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları, 19'u çevre koruma vakıfları ve 4.056'sı ise çok amaçlı vakıftır⁸.

Yukarıda önem ve özelliklerine değindiğimiz bazı dernek ve vakıflar vergi avantajlarına sahiptir ve kamu kuruluşlarından yardım almaktadır. Gelir Vergisi Kanunu'nun 89. Maddesine göre gelir vergisi matrahının tespitinde, genel ve özel bütçeli kamu idareleri, il özel idareleri, belediyeler, köyler ile kamu yararına çalışan dernekler ve Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflara yıllık toplamı beyan edilecek gelirin % 5'ini (kalkınmada öncelikli yöreler için % 10'unu) aşmamak üzere, makbuz karşılığında yapılan bağış ve yardımlar gelir vergisi beyannamesinde bildirilecek gelirlerden indirimler yapılmaktadır. Ayrıca örneğin Türkiye Kızılay Derneğine ve Türkiye Yeşilay Cemiyetine makbuz karşılığı yapılan nakdi bağış ve yardımların tamamı ve fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bağışlanan gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin maliyet bedelinin tamamı matrahtan indirilmektedir.

Bu duruma göre kamuya yararlı, dernek ve vakıflar kanununca uygun görülen dernek ve vakıflara birey doğrudan bağış veya yardım yaptığında Gelir Vergisi Kanunu'nda yer alan oranlarda matrahtan indirim yapılmaktadır. Birey bu bağış ve yardımı çeşitli şekillerde istediği dernek veya vakıfa yapmakta ve bunu makbuz ile belgelemektedir.

Burada ise gelir vergisi mükelleflerinin ödemiş olduğu vergilerden kendi belirledikleri bir dernek, sivil toplum kuruluşu, siyasi parti veya dini kuruma bir miktarını aktarması üzerinde durulmaktadır. Buradaki amaç mükelleflerin ödedikleri vergilerin bir kısmının, siyasi düşüncelerini, dini inançlarını veya sosyal sorumluluk duygularını destekleyen kurum ve kuruluşlara aktarılacak olması nedeniyle bütçenin işlevleri hakkında farkındalık yaratmaktır.

2.2. Dini Kurum ve Kuruluşlar

Vergi uyumunu etkileyen sosyo-kültürel faktörlerin başında dini inançlar gelmektedir (Tosuner ve Demir, 2009: 7). Türkiye üzerine yapılan çalışmalarda da dindarlık vergi ahlakını ve bunun üzerinden vergi uyumunu etkileyen bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır (Torgler vd., 2008: 335). Bireyin sadece kendi çıkarını

⁸ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, <http://www.vgm.gov.tr/>, (E.T: 21.02.2017).

düşünen bencil bir “homo economicus” olmaktan ziyade dini emirleri yerine getirmeyi kendine görev addeden bir “homo religious” olması nedeniyle, bireylerin vergisel ödev ve yükümlülüklerini yerine getirmesi açısından dinler ve inançlar büyük önem taşımaktadır (Aktan, 2006a: 132).

Türkiye'nin dini yapısını incelediğimizde İslam dinine inanların oranı %96.6, Hristiyanlar %0.3, Museviler %0.1, diğer dinler %0.5 iken hiçbir dine mensup olmayan ateistlerin oranı ise %2.5'tur. Mensuplarından bir bölümünün farklı bir din olduğunu düşündükleri ve genelde İslam dini içinde bir anlayış olarak kabul edilen Alevilik inancına sahip olanların oranı konusunda ise farklı görüşler vardır⁹.

Ülkemizde İslam Dini'nin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek amacıyla 1924 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) kurulmuştur. 1961'de Anayasal bir kurum haline gelen DİB'nin çatısı altında Camiler ve Kur'an Kursları yer almakta ve bunların giderleri için bütçeden pay ayrılmaktadır. Bütçe kanun tasarıları incelendiğinde 2016 yılında merkezi yönetim bütçesinden Diyanet İşleri Başkanlığı'na yaklaşık 6.5 milyar lira aktarıldığı görülmektedir¹⁰. Cemevleri, kiliseler ve havralar gibi diğer inançların ibadethaneleri için bütçeden herhangi bir pay ayrılmamakta, mensuplarının bağışları yoluyla finanse edilmektedirler. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sünni çoğunluğa hizmet vermesine rağmen vergi gelirleri ile finanse edilmesi zaman zaman tartışmalara yol açmaktadır.

Dünyada mükelleflerin dini inançlarının vergiyle ilişkilendirildiği örnekler mevcuttur. Almanya ve Danimarka gibi bazı Avrupa Birliği ülkelerinde dini harcamaların finansmanı için “kilise vergisi” alınmaktadır. Almanya'da resmi olarak Katolik, Protestan veya Yahudi olarak kilise veya havralara kayıtlı olan gelir vergisi mükelleflerinden ödedikleri gelir vergisinin %8 veya %9'u kadar ilave bir vergi eyalet tarafından kesilmektedir (Çakır, 2003: 103).

Bireyler için dini kurum ve kuruluşların önemi ve Türkiye'de yukarıda bahsedilen tartışmalar dikkate alındığında dini hassasiyeti olan bireylerin vergilerinin bir kısmını tabi oldukları dine ait kurumlara aktarılmasını talep edebilmeleri bireylerin vergi uyumunun artmasına ve kayıtdışılığın azaltılmasına yardımcı olabilecektir.

2.3. Siyasi Partiler

Demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsuru olan siyasi partilere Devlet'in yeterli düzeyde ve hakça malî yardım yapacağı, yapılacak yardımın, siyasi partilerin

⁹ Örneğin, KONDA'nın Milliyet için yaptığı araştırmada oran yüzde 5.73 olarak bulunmuştur. Anketlerde farklı sorular yöneltildiğinde alevi olanların oranı yüzde 11'lere kadar çıkabilmektedir. (Milliyet Gazetesi, 21 Mart 2007).

¹⁰ Merkezi Yönetim Bütçesine Dahil Kurumların Yıllar İtibariyle Ödenek (A) Cetveli İcmalleri (2006-2016), <http://www.bumko.gov.tr/TR,6312/2016.html>, (E.T: 20.02.2017).

alacakları üye aidatının ve bağışların tabii olduğu esasların kanunla düzenleneceği Anayasa'nın 68. maddesinde düzenlenmiş ve güvence altına alınmıştır.

2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'na göre milletvekili genel seçimlerinde toplam geçerli oyların %3'ünden fazlasını alan siyasi partilere Devlet yardımı yapılır. Bu yardım en az Devlet yardımı alan siyasi partinin ikinci fıkra gereğince almış olduğu yardım ve genel seçimlerde aldığı toplam geçerli oy esas alınarak kazandıkları oyla orantılı olarak yapılır.

Demokratik devlet olmanın gereği olarak her siyasi partinin eşit rekabet şartlarında iktidar olabilme mücadelesine katılabilmesi anlamında yıllardır uygulanmakta olan bu düzenleme eleştirilmekte ve anayasal çerçevede kurulmuş, seçimlere katılabilen tüm siyasi partilere bu fırsat eşitliğinin sağlanması literatürde tartışılmaktadır¹¹.

Bu çalışmada önerilen yöntem ile vergi mükellefleri beyanname formunu doldururken destekledikleri siyasi partiyi seçerek ödedikleri verginin bir kısmının bu partiye gelir olarak aktarılmasını sağlayabileceklerdir. Böylece mükellefin ödediği verginin kendi görüşünü yansıtan partiye aktarıldığı düşüncesinden yola çıkarak vergi uyumu artırılabilir.

Anayasal güvence ile hüküm altına alınmış olan siyasi partilere yapılan mali yardımlar düzenlemesi ile sadece %3 ve üzeri oy alan partilere yardım yapılabilen iken önerdiğimiz uygulama ile çok sesliliğin göstergeleri olan tüm siyasi partilere mali kaynak aktarılmış olacaktır. Vergi mükellefi olan vatandaşların da ödeyecekleri verginin kendi görüşlerini savunan, gönül vermiş oldukları siyasi partilere aktarılacağı bilincinde olarak daha içten ve istekle vergilerini ödeyecekleri böylelikle vergi uyumunun artırılması yoluyla kayıtdışı ekonominin azaltılması hedeflenmektedir.

3. Uygulama Örnekleri

Gelir vergisi beyanname formunda mükelleflere istedikleri takdirde ödedikleri gelir vergisinin örneğin binde 1'inin tercih ettikleri kurum ve kuruluşlara aktarılacağı belirtilebilir. Böylece bireyin tercih ettiği kurum veya kuruluşların vergilerle desteklenmesi mükelleflerin vergi uyumunu artırarak kayıtdışı ekonomi azaltılabilecektir.

¹¹ İlgili literatür için bkz: Nahit YÜKSEL (2007), "Siyasetin Kamusal Finansmanı", Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, Suat OKTAR (2008), "Türkiye'de Siyasetin Finansmanı ve Finansmanının Denetimi: Siyasette Şeffaflık", M.Ü., İ.İ.B.F., Dergisi, C.XXV, S.2, Atakan HATİPOĞLU (2009), "Siyasi Partilere Hazine Yardımı: Sosyolojik Bir Değerlendirme", İ.Ü., S.B.F. Dergisi, No.41.

Örnek Soru: Ödeyeceğiniz gelir vergisinin binde 1'inin bir kurum veya kuruluşu aktarılmasını ister misiniz?

“Evet” ikonu tıklandığında aşağıdaki listeye benzer bir liste belirir.

- Dernek, Vakıf ve Sivil Toplum Kuruluşları
- Dini Kurum ve Kuruluşlar
- Siyasi Partiler

Mükellef bunlardan birini seçtiğinde hemen yanında açılacak listeden seçerek veya ilgili kurum veya kuruluşun ismini tam ve eksiksiz olarak yazarak tercihini açıklayabilir.

Kaynakta kesinti yöntemiyle vergilerini ödeyen mükellefler ise T.C. kimlik numaraları ile her yıl vergilerinin belli bir yüzdesini tahsis edecekleri kurum ve kuruluşu vergi idaresine bildirebilirler.

3.1. Özel Şartlar

3.1.1. Dernek, Vakıf ve Sivil Toplum Kuruluşları

- Dernekler için kamuya yararlı dernek olma şartı yoktur.
- Bu kurum ve kuruluşların vergi gelirlerinden pay alabilmesi için belli üyeye sahip olmaları şartı getirilebilir.
- Vergi gelirleri bu kuruluşlara banka hesabı aracılığıyla aktarılır.
- Dernek, vakıf veya Sivil Toplum Kuruluşları'nın hesapları belli periyotlarla incelenir ve mali denetim sağlanmış olur.

3.1.2. Dini Kurum ve Kuruluşlar

- Mükellef dini kurum ve kuruluşların çatı kuruluşlarını (örneğin diyanet ve federasyonlar) seçebilir veya Cami, Kur'an Kursu, Cemevi, Kilise, Havra gibi ibadethanelerin tam adını belirtebilir.

3.1.3. Siyasi Partiler

- Bir oy oranı veya mecliste bulunma şartı olmaksızın mevzuata uygun kurulmuş siyasi partilere tahsis yapılabilecektir.

3.2. Genel Şartlar

- Vergi gelirlerinden pay alınabilmesi için kurumların mutlaka yasal zeminde yapılanmış olması şarttır.
- İlgili kurum veya kuruluşlar internet siteleri aracılığıyla (veya farklı yollarla) her yıl vergi gelirlerinden aldıkları miktarları ilan etmelidir.

4. Kısmi Tahsisin Değerlendirilmesi

Kamusal ihtiyaçların Önerilen uygulamanın karşılaşacağı teorik ve ampirik kısıtları yanında vergi uyumuna ve mali şeffaflığa katkı başta olmak üzere sağlayacağı üstünlükleri vardır.

4.1. Kısıtlar

- Adem-i Tahsis İlkesine Aykırılık: Modern bütçelemede adem-i tahsis ilkesi kabul görmektedir. Ancak uygulamada (Türkiye’de fonlar, Almanya’da kilise vergisi gibi) istisnalar bulunmaktadır.
- Mahremiyet Sorunu: Mükelleflerin eğilimlerinin açıklanması bir tür mahremiyet sorununa yol açabilir. Ancak vergi idaresi vergi mahremiyeti gereği gizli tuttuğu ticari bilgiler gibi bu bilgiyi de gizli tutacaktır. Öte yandan vergi mükellefi istemediği takdirde tercihte bulunmama seçeneğine sahiptir.
- Vergi Harcaması Etkisi: Önerilen mekanizma vergi gelirlerinden bir kısmının yeni harcama alanlarına tahsisini önermekle bir tür vergi harcaması etkisi yaratmaktadır. Ancak vergi uyumunun artışının vergi gelirlerinde oluşturacağı ilave miktar vergi harcamasını fazlasıyla karşılayacaktır.

4.2. Üstünlükler

- Tahsis ilkesinin kısmi bir uygulaması olan öneri vergi gelirlerini arttıracaktır.
- Sosyal, siyasi, dini ve kültürel amaçlı kurum ve kuruluşların finansmanı tabana yayılacaktır.
- Mükellefler ödedikleri vergi ile harcama alanlarını ilişkilendirebileceklerdir. Artan vergi bilinci mükelleflerin devletin tüm harcama alanlarını sorgulamalarına yardımcı olacaktır.
- Tahsis, yürütme organının seçmen tarafından denetlenmesini sağlayacaktır (Buchanan, 1991: 210).
- Bireylerin gönüllü olarak kurdukları kurum ve kuruluşların desteklenmesi beşeri ve sosyal sermayenin artmasına yardımcı olacaktır.
- Mali şeffaflık gelişecektir.

Sonuç

Kayıtdışı ekonominin kayıt altına alınması günümüzde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından önem arz etmektedir. Bu önem doğrultusunda ülkeler çeşitli önlemler almakta ve kayıtdışı ile mücadele konusunda stratejiler geliştirmektedir. Ülkemizde de bu noktada kayıtdışı ekonomi ile mücadelede başarı kazanılması ve kayıtdışılığın azaltılması için kayıtdışı ile mücadele devlet politikası olarak benimsenmekte ve “Kayıtdışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planları” oluşturulmaktadır.

Bu doğrultuda devlet kayıtdışı ile mücadelede çeşitli kurumları ile işbirliği halinde çalışarak toplumun tüm kesimlerinin ve birimlerinin bu mücadeleye katılmasını ve ekonomik ve sosyal açıdan olumsuz sonuçları olan kayıtdışı ekonominin maliyetinin ön plana çıkarılmasını hedeflemektedir. Böylece devlet, bireyler arasında vergi verme kültürünün yayılacağına ve kayıtdışı mücadele ile gerekli toplumsal desteği elde edileceğine inanmaktadır.

Fakat devletin kayıtdışı ile mücadele ederken bu amaçlara ulaşabilmesi ve toplumsal desteği sağlayabilmesi için kendi kurum ve kuruluşlarının işbirliğinin yanı sıra toplumun değer verdiği ve desteklediği kurumların, dernek ve vakıfların, siyasi partilerin, sendikaların, meslek odalarının da bu mücadeleye dâhil edilmesi gerekmektedir. Çünkü değişen ve gelişen devlet anlayışları, milli gelir ve refah artışları, beşeri kalkınmaya verilen önem, yazılı ve görsel medyanın etki gücü, sivil toplum kuruluşlarının genişleyen faaliyetleri insanları temel ihtiyaçlarının yanı sıra sanatsal aktivitelere, hayvan haklarının savunulmasına, çevrenin korunmasına, dini inançlarını özgürce yaşadıkları ve istediği eğitimi alabildiği kurumların oluşmasına, kültürel ve sosyal sorumluluklarını yerine getirebildiği kurum ve kuruluşlara yöneltmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi ülkemizde son on yılda kurulan sivil toplum kuruluşları, dernekler ve vakıfların sayılarındaki artış da bunu desteklemektedir.

Bu nedenle bireylerin günümüzde değer verdiği dernek, vakıf, sivil toplum kuruluşları, dini kurum ve kuruluşlar, siyasi partiler gibi kurumlara bireylerin yapacakları tercihleri neticesinde ödenen vergilerden bir kısmının gelir olarak aktarılması vergi bilincini ve uyumunu arttıracaktır. Ödenilen vergilerin bir kısmının sosyal hayatta yadsınamaz yeri olan bu kurum ve kuruluşlara aktarılması bireylerin vergi uyumunu arttıracak, bireyleri vergi ödemeye teşvik edecek ve kayıtdışı ekonomiyi de azaltacaktır.

Yukarıda bahsedilen kısıtlar ve üstünlükler bir arada ele alındığında önerilen uygulama sadece vergi uyumunu artırmakla kalmayacak aynı zamanda ekonomik kalkınma, sosyal uyum, mali şeffaflık, yürütmenin denetlenmesi ve demokrasinin gelişmesi gibi ek kazanımlara kapı aralayacaktır.

Kaynakça

- Acar, Şaban. (2012), **Sivil Toplum Kurumu Olarak Türkiye’de Derneklerin Profili**, Bizim Repro Ltd. Şti. Ankara.
- Aktan, Coşkun Can. (2006a), **Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı**, Editörler: Aktan, Coşkun Can, Dilek Dileyici ve İstiklal Y. Vural, Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi, Seçkin Yayınevi, Ankara, s.125-136.
- Aktan, Coşkun Can. (2006b), **Vergi Dışı Piyasa Ekonomisi**, Editörler: Aktan, Coşkun Can, Dilek Dileyici ve İstiklal Y. Vural, Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s.189-221.
- Altuğ, Osman. (1994), **Kayıtdışı Ekonomi**, Cem Ofset, İstanbul.
- Andreoni, James vd. (1998), “Tax Compliance”, *Journal Of Economic Literature*, 36, s.818-860.
- Buchanan, James M. (1991), **Vergilemede Tahsis İlkesi**, (Çev. M. Meriç), Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat, İzmir.
- Çakır, Tufan. (2003), “AB Vergi Uyumlaştırması Açısından Bazı Üye Ülkelerdeki Vergiler”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 5(1), s.97-122.
- Çetintaş, Hakan - Hasan VERGİL. (2003), “Türkiye’de Kayıtdışı Ekonominin Tahmini”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1.
- Derdiyok, Türkmen. (1993), “Türkiye’nin Kayıtdışı Ekonomisinin Tahmini”, *Türkiye İktisat Dergisi*, 14.
- Hatipoğlu, Atakan. (2009), “Siyasi Partilere Hazine Yardımı: Sosyolojik Bir Değerlendirme”, *İ.Ü.S.B.F. Dergisi*, 41.
- Heper, Fethi ve Ahmet AK. (2008), “Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Sosyolojisinin Kayıt Dışılığı Belirlemedeki Önemi (Kanada ve Türkiye’den Sosyolojik Çalışma Örnekleri)”, **23.Türkiye Maliye Sempozyumu**, 7-11 Mayıs, Antalya, s.271-288.
- Kazıcı, Ziya. (1985), **İslami ve Sosyal Açından Vakıflar**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, Milliyet Gazetesi, 21 Mart 2007.
- Oktar, Suat. (2008), “Türkiye’de Siyasetin Finansmanı ve Finansmanın Denetimi: Siyasette Şeffaflık”, *M.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*. XXV(2).
- Önder, İzzettin. (2000), **Kayıtdışı Ekonomi ve Vergileme**, <http://www.istanbul.edu.tr/siyasal/dergi/sayi23-24/19.htm>, Erişim Tarihi: 25 Ocak 2017.
- Savaşan, Fatih. (2004), “Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi Ve Vergi Kaybı Tahminleri”, **19. Türkiye Maliye Sempozyumu**, 10-14 Mayıs, Antalya, s.54-59.
- Torgler, Benno vd. (2008), “Causes and Consequences Of Tax Morale: An Empirical Investigation”, *Economic Analysis & Policy*, 38(2), s.313-339.

- Tosuner, Mehmet - İhsan Cemil DEMİR. (2009), “Vergi Ahlakının Sosyal ve Kültürel Belirleyenleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 14, s.1-15.
- Türkay, İbrahim. (2008), **Kayıtdışı Ekonomiyle Mücadelede Mükelleflerin/Vatandaşların Fonksiyonu**, http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=2177&id=103, Erişim Tarihi: 08 Aralık 2016
- Yüksel, Nahit. (2007), **Siyasetin Kamusal Finansmanı**, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası
- Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, Dernekler Dairesi Başkanlığı, <https://www.dernekler.gov.tr/tr/DernekIslemleri/istatistikler.aspx> Erişim tarihi: 17 Mart 2017
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, <http://www.vgm.gov.tr/> Erişim tarihi: 21 Şubat 2017
- Merkezi Yönetim Bütçesine Dahil Kurumların Yıllar İtibariyle Ödenek (A) Cetveli İcmalleri (2006-2016), <http://www.bumko.gov.tr/TR,6312/2016.html> Erişim Tarihi: 20 Şubat 2017
- 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu
- <http://e-devlet-com.tr.gg/Sendikalar.htm> Erişim tarihi: 17 Mart 2017.

